

Concepția despre suflet la vechii egipteni

Egiptenii au crezut în supraviețuirea trupului omenesc după moarte și nu doar a unei entități pe care le-am putea traduce prin suflet. În genere, din cercetările întreprinse de mulți egiptologi pare să reiasă faptul că, pentru vechii egipteni sufletul nu avea unitatea și personalitatea pe care noi, creștinii, obișnuim să le conferim sufletului nemuritor.

Pentru ei sufletul era scindat, cuprinzând o serie de „suflete”, care, în sine, nu erau decât aspecte, componente sau subdiviziuni ale activității spirituale ale omului în general. Fiecare dintre aceste „suflete” sau subdiviziuni aveau denumire proprie.

1. **BA** sau **BAI** (după greci) reprezintă „sufletul” propriu-zis, și care în timpul vieții anima trupul, pentru ca după moarte să treacă într-o altă viață. El poate fi înțeles, în general, ca o „putere”, ca o „capacitate” a omului. După moartea trupului, *Ba* îl părăsește pe om sub chipul unei păsări, această pasăre mijlocind apoi legătura dintre cel răposat din mormânt și cei vii. *Ba* poate lua și chipul unei lăcuste, care în concepția vechilor egipteni era tot o pasăre.

În textele Imperiului Vechi nu se vorbește decât despre *Ba* al faraonilor. „Altfel spus, egiptenii dintr-o epocă mai îndepărtată nu aveau *Ba*.”¹ Abia începând cu prima perioadă intermediară posesiunea unui *Ba* se generalizează. Evident, este vorba de o situație *literară*; nu cunoaștem realitate istorică, dar este semnificativ că, și în acest caz, „exemplul” faraonului constituie modelul imitat din ce în ce mai mult de cei mai puțin privilegiați.

În *Textele sarcofagelor* se afirmă că *Ba* provine din emanația trupului celui răposat și că este o formă a sufletului care rămâne atașată de corp după moarte. „*Ba* avea nevoie de un corp sau cel puțin de o statuie a defunctului, pentru a-și păstra identitatea. Egiptenii și-l reprezentau ca unindu-se din nou cu corpul în mormânt, după ce străbătuseră câmpuri și desișuri.”²

Dacă *Ba* al unei divinități coboară și se introduce într-o statuie a altei divinități, *Ba* este considerat ca fiind un aspect al divinității care intra într-o statuie sau un animal sacru (taur, berbec, crocodil). Un animal sacru, la rândul lui, poate fi socotit ca *Ba* al unei divinități, cum am arătat. Deci *Ba* este esența divină a unui zeu, comunicată unui animal sacru.

Cum bine spune S. Morenz: „*Ba* este viața și esența divină care, pe de o parte, dă viață materiei inanimate, iar, pe de alta parte, înalță din interior ființele vii, terestre.”³

¹ Siegfried Morenz, *La religion égyptienne* (trad. franc.), Paris, 1962, p. 266

² H. Frankfort, *La Royauté et les Dieux* (trad. franc.), Payot, 1951, p. 103

³ Siegfried Morenz, *La religion ...*, p. 209

În rugăciunile din morminte citim implorări în care se cere ca „sufletul meu *Ba* să iasă afară (din mormântul meu), să aibă prinos și spor în viața de pe pământ, să străbată grădinile sale după voia sa.”⁴ Deci, lângă cadavrul mumificat, pe care egiptenii îl socoteau de asemenea dotat cu puteri veșnice, dar legat și fixat de mormânt, sufletul *Ba* putea să continue fără nici o opriliște viața celui mort, pe pământ.

În acest fel *Ba* era considerat de egipteni „un suflet viu”. Dar, pentru ca sufletul *Ba* să poată umbla pe unde vrea și să se desfete cât mai mult, era neaparat necesar ca ritualurile magice, cu descântecul și vrăjile lor să fie efectuate. După aceea sufletul putea să ia toate înfățișările pe care ar fi voit să le aibă, putând să-și îndeplinească toate dorințele și să scape de tot ce i-ar putea fi ostil. *Ba* apare în reprezentări ca o pasăre cu cap de om, uneori cu barbă de zeu, spre a i se sublinia caracterul divin. Pasărea este adesea șoimul lui Horus, ce figurează în cele mai vechi texte despre soarta morților. Pasărea fenix e considerată ca *Ba* al lui Osiris, al cărui suflet mai este reprezentat și sub chipul unui bătlan.

2. Zeii și oamenii posedă în comun un **KA**, a doua subdiviziune a activității spirituale. Printre definițiile cele mai cunoscute se numără aceea a lui G. Mospero, care îl considerase pe *Ka* un dublu, o ființă de același fel și aceeași substanță cu aceea căreia îi aparține *Ka*-ul.

Egiptologul H. Frankfort vedea în el un fel de spirit protector, ca și geniul romanilor, iar A. Eraman îl socotea o forță vitală personificată. „Născut odată cu Regele, precum un frate geamăn, îl întovărășește de-a lungul vieții ca un geniu păzitor, el acționează ca un dublu și un protector al regelui în moarte.”⁵

Fiecare dintre aceste definiții conține o parte de adevăr, căci conceptul de *Ka* este mult prea larg și nu se suprapune celui creștin de „suflet”. Egiptenii credeau că viața conștientă și activă nu e doar o funcționare a corpului, ci derivă dintr-o forță superioară care acționează asupra corpului și care menține viața. Nu există viață conștientă fără *Ka*, care se dezvoltă odată cu omul. „*Ka*, niciodată reprezentat plastic, nu este indivizibil; termenul poate fi tradus prin „forță vitală”. *Ka* aparține individului în timpul vieții dar îl urmează și în lumea de dincolo.”⁶

La naștere, orice copil primește un *Ka*, făurit de zeița nașterilor Mesnet, astfel *Ka*-ul însoțindu-l pe om ca un dublu al său până la moarte. Omul moare, dar *Ka* nu suferă nici o modificare, el continuând să viețuiască, iar odată cu el și omul însuși, a cărui viață nu era altceva decât acțiunea lui *Ka* asupra trupului său. „Chiar dacă eu mor, *Ka* al meu este puternic.”⁷, afirma un text al

⁴ H. Frankfort, *La Royauté et les Dieux* (trad. franc.), Payot, 1951, p. 105

⁵ Idem, p. 110

⁶ Ibidem, p. 104

⁷ *Textele Piramidelor*, 327

piramidelor. În felul acesta, se conturează semnificația lui *Ka* pentru viața de apoi, căci *Ka* este partea nemuritoare din om. *Ka* are totuși nevoie de hrană, ce i se aduce prin jertfele, prinoasele și acțiunile magice din cultul morților.

Procesul vieții este întreținut de relația strânsă ce se stabilește între *Ka* și hrană. Poate de unde și faptul că pluralul pentru *Ka* capătă sensul de „prinoase, ofrande”, iar în morminte se pictează, alături de o masă cu prinoase, hieroglifa pentru *Ka*, două brațe ridicate în sus, în semn de rugăciune. Hieroglifa *Ka*, scrisă alături de portretul celui decedat, exprimă însuși sufletul *Ka* al decedatului.

Ka trage pe om după moarte din lumea vizibilului în cea a nevăzutului, în care *Ka* își are originea. Aceasta este realitatea ultimă pe care egiptenii o circumscriu termenului *Ka*. Moartea strânge legăturile dintre *Ka* și om. Ea nu schimbă caracterul acestui *Ka* „sufletul” egiptean, care își păstrează situația terestră și rămâne ca pazitor și chezaș al ființei răposatului alături de el, așa cum era și în viața de aici, din lumea noastră.

3. **ACH** (sau **AKH**) constituie o entitate spirituală care nu se fixează de corp. Deasupra oamenilor se află niște ființe pe care egiptenii le numesc *achu*. Acestea sunt inferioare zeilor, dar superioare oamenilor. Din numărul lor fac parte unii demoni, divinități inferioare, ca și duhurile necurate. Tot din rândul lor fac parte și morții care au fost „justificați” (declarați juști), „transfigurați” după Judecata lui Osiris. Nu orice mort este un *Ach*, ci numai acela care a fost transfigurat, justificat. Aici, *Ach* se identifică cu inima, sediul tuturor faptelor bune sau rele comise.

În teologia memphită, zeul Ptah a creat lumea gândind-o în inima sa și apoi rostind cuvintele. *Ab* sau *Ib* (inima) este lăcașul conștiinței, rațiunii, spiritului, martor interior al gândurilor. Inima din punct de vedere fizic este *Hati*. Pe mumie, în dreptul inimii, era depusă o amuletă în formă de scarabeu. Acesta simboliza forța devenirii. Totodată, scarabeul îi conferea puterea de a traversa zonele cele mai obscure ale lumii de dincolo și capacitatea de a rezista în fața pericolelor. Defunctul îi cerea inimii sale să fie alături de el, unită cu ființa sa și să depună mărturie în favoarea lui la cântărire :

„ Inima mea *Ib* o am de la cereasca mea mamă,
Inima *Hari* îmi vine din viața pământească,
Să nu-mi aducă mărturii mincinoase și vini
Și să mă respingă judecătorii divini!
Să fie mărturii adevărate
Despre viața mea de pe pământ, după fapte ...”⁸

⁸ *Cartea egipteană a morții*, cap . 30

Din acest motiv, la Judecata lui Osiris inima este cântărită pe o balanță, spre a vedea dacă a săvârșit mai multe fapte bune sau rele, dacă se va număra printre cei buni sau cei răi. Jertfele se închinau deopotriva zeilor și acestor *achu*, spirite ale morților. Hieroglifa *Ach* se scrie ca o pasăre ibis cu moț, fiindcă se socotea că spiritele *ach* se întrupează în aceste păsări. Spiritul *Ach* nu ținea de trupul omului mort, căci egiptenii credeau că *Ach* ține de cer, pe când trupul omului, de pământ.

4. **RAN**, ultima subdiviziune a activității spirituale reprezintă o existență reală de sine, sub forma numelui celui decedat, nume ce trebuie păstrat cât mai mult timp cu putință pe pământ, în memoria descendenților și pe pietrele funerare. A șterge numele unui răposat de pe mormântul său echivala cu o mare crimă.

Fernand Schwarz considera că părțile componente ale lumii concrete sunt: corpul, numele, umbra și inima, în vreme ce lumea imaginară se alcătuiește din: *Akh* sau corpul luminii, *Ka* sau forța vitală universală, *Ba* sau identitatea paradoxală și *Sahu* sau corpul gloriei ori prezența lui Dumnezeu în om.⁹

Umbra se numește *Shut* și este imaginea silențioasă a personalității noastre. *Sahu* răspunde de comportamentul social al individului, de caracterul său. *Ran* sau numele veghează calitatea a ceea ce suntem.

Conform unei alte viziuni,¹⁰ ar fi vorba de următoarele diviziuni ale sufletului la egipteni: *Ka* (sinele individual), *Ba* (sinele universal), *Akh* (spiritul), *Sahu* (trupul mumificat), *Sekhem* (puterea), *Ab* (inima) și *Khaib* (umbra).

Hieroglifa ce simboliza pe *Ba* era la început o pasăre, apoi o pasăre cu cap de om, barba acestuia simbolizând caracterul său divin. *Ba* se naște odată cu omul și-l însoțește de-a lungul întregii sale existențe. Reprezintă voința și conștiința omului.

Deși principiu spiritual, *Ba* poate acționa prin propria sa forță în lumea materială. *Ba* asigură ființei individualitatea, personalitatea sa. Însă nu doar oamenii aveau *Ba*, ci și zeii.

Hieroglifa lui *Ka* reprezintă două brațe înălțate în gestul de a îmbrățișa, aceasta simbolizând protecția. *Ka* este principiul vieții. Emanatie a zeului *Ra*, el animă toate ființele. *Ka* proteja defunctul atât în timpul vieții, cât și după moarte. Spre deosebire de *Ba*, rezervat la început doar faraonului, *Ka* putea aparține oricui: zeilor, regilor sau oamenilor de rând. Până și unele obiecte erau considerate ca având *Ka* (de exemplu unele temple). Faraonul și zeii aveau mai mulți *Ka*, ajungând în anumite perioade până la 40.

⁹ Fernand Schwarz, *Initiation aux Livres des morts égyptiens*, Paris, 1980, pp. 23 – 24

¹⁰ Mircea Itu, *Filozofia și istoria religiilor*, București, 2004, pp. 107 – 108

Hieroglifa lui *Akh* este pasărea ibis, în Egipt existând credința că această pasăre reprezintă apariții ale morților. Cuvântul egiptean este apropiat de cel ce înseamnă lumină, fiind derivat de la o rădăcină cu semnificația „a străluci”. Aparține cerului și este o forță spirituală cu caracter supranatural. În **Textele Piramidelor** se spune că *Akh* este natura unor zei, cum ar fi Ra sau Osiris. Amândoi sunt într-o anumită fază a ciclurilor existenței lor. Noțiunea de *Akh* este, de asemenea, legată de ideea de renaștere.

Knet era trupul perisabil, muritor, nepreschimbat încă în mumie.

Sekhem era un termen ce poate fi tradus prin „putere” sau „capacitate”. Este pus în relație mai degrabă cu zeii decât cu oamenii.

Sahu, la rândul său, reprezintă mumia, trupul ce nu se transformă, corpul luminos și atemporal. La început a fost tradus prin „strămoș” sau „glorie”. Mai târziu va reprezenta „mumia”, iar în cele din urmă va fi tradus prin „corp spiritual.” *Sahu* trebuie să se unească cu *Ba* și *Ka*.

Astfel, în **Cartea Morților** se spune:

„Faceți ca Sufletul meu la mine să poată veni,
Oriunde s-ar găsi! ...
O, voi paznici ai Cerului, păziți-mi Sufletul;
Dacă zăbovește faceți-l să-mi caute Trupul! ...
Oh! Aproiați-mi Sufletul de Cortul meu Glorios!”¹¹

Khaib (umbra) este imaginea tăcută a personalității umane:

„Pe când voi, demoni, care îl țineți pe Osiris închis,
Să fiți aruncați în tenebre și în abis,
Ca Umbra mea să nu fie capturată de voi!
Ca Sufletul să nu fie încarcerat prin voi!
Fie-mi deschisă Calea pentru Sufletul și Umbra mea!”¹²

Ran (numele) era însăși esența ființei umane, formula magică a naturii sale secrete, dezvăluită printr-un cuvânt scris. Moartea definitivă era echivalată cu uitarea și cu ștergerea numelui de pe templu (de pildă în cazul faraonului Akhenaton – numele său a fost șters de urmașul său Tutankhamon).

Toți oamenii, dar și zeii aveau un nume secret, ce nu putea fi distrus sau rostit. Pronunțarea numelui însemna un act magic, modelarea unei imagini spirituale, deoarece rostirea însemna creație.

¹¹ *Cartea egipteană a morților*, cap . 89

¹² Idem , cap . 91

BIBLIOGRAFIA

1. Bâzu , Ligia ; Ursu , Rodica , *Istoria universală – Orientul antic* , Editura Fundației „România de Măine” , București , 1999;
2. Daniel , Constantin , *Civilizația Egiptului antic* , Editura Sport – Turism , București , 1976;
3. Eliade , Mircea , *Istoria credințelor și ideilor religioase* , I , Editura Științifică și enciclopedică , București , 1981;
4. Popescu , Florentin , *Divinități , simboluri și mistere orientale* , II – *Egiptul antic* , Editura Floarea darurilor , București , 2001;

Profesor Mihail Vasilica-Lenuța
Școala Gimnazială Hamcearca